

ru olmakla birlikte onu Sanskritçe'nin bir uzantısı saymak yanlıştır. Başka bir iddiaya göre Pencâbî bu bölgenin kendiliğinden ortaya çıkmış ve sıradan halkın dili olarak görülen Prakrit dillerinin birinden türemiştir. Bu bilgiler ışığında Pencap dilinin kökenini Ârîler'in Hindistan'a gelişinden (m.ö. 1800'ler) çok önceki bir zamanda Sind vadisinde konuşulan dilde aramak gerekir. Bu bölgede Ârîler'in gelişinden önce hangi dilin konuşulduğu konusu kesin biçimde çözümlenememiştir; ancak bu dilin günümüze kadar etkisini sürdürdüğü şüphesizdir. Genelde kabul edilen görüş, gerçek Ârîler'in gelmesinden önce Sind vadisinde -muhtemelen Orta Asya kökenli- Dravid kabilelerinin egemen olduğudur. Hatta Ârîler gibi Dravidler de sonradan gelmiştir (m.ö. IV. binyılda) ve onlardan çok önce buralarda başka insanların oturduğu bilinmektedir; çünkü Ravalpindi yakınlarında binlerce yıl öncesinden kalma taş aletler ortaya çıkarılmıştır. Dravid kabilelerinden önce bölgede bulunan insanların büyük ihtimalle Mundâ kavimlerine mensup bulundukları ve dillerinin Pencâbî'ye kaynaklık ettiği düşünülmektedir. Pencap dilinde bulunan Mundâ dillerine ait kelimeler de bunu destekler niteliktedir (Aynülhak Ferîd-kotî – Abdurrahman Melik, XIII, 212-213). Öte yandan Pencap diliyle Dravid diilleri arasında bazı ortak kelimelerin dışında gramer açısından da büyük ölçüde benzerlik bulunmaktadır. Aynülhak Ferîdkotî'nin iddia ettiğine göre Harappa ve Mohenjo-Daro'da konuşulan dil, Ârîler'in gelmesinden sonra çeşitli değişimlerden geçerek bugünkü Pencap dilini oluşturmuştur. Sanskritçe her ne kadar bu dili etkilemiş de kendisi de ondan etkilenmiş ve bölge dillerine sadece kelime katkısında bulunurken gramer üzerine pek fazla bir etkiye bulunmamıştır. Sonuç olarak Pencâbî, Hint-Ârî dillerinden değil Dravidî dillerden türemiş, fakat zaman içerisinde Sanskritçe, Farsça, Yunanca, Arapça ve Türkçe gibi birçok dille iç içe yaşaması sebebiyle bu dillerden aldığı sayısız unsuru bünyesine katmıştır.

Pencap dilinin birçok lehçesi bulunmaktadır. **Doğu Grubu.** 1. Bhattiyânî: Hisar, Gorgâun, Bikâner. 2. Povâdhî: Anbâlâ, Patiala, Cend. 3. Doabi: Ludhiyana, Câlândhar, Husyârpûr. 4. Mâlîvâî: Mâlêr, Kotla, Ferîdkot, Fîrôzpûr. 5. Pahârî: Kangra, Şimla, Cammûn. **Batı Grubu.** 1. Sirâikî: Hayrpûr bölgesi (Sind). 2. Riyâsetî: Rahîmyâr Han, Bahâvelpûr. 3. Mûltânî: Mûltân, Dera Gâzî Han. 4. Hindko: Peşâver, Ebtâbâd (kuzeybatı sınır eyaleti). 5. Çhâçhî: Kembâlpûr.

6. Potûhârî: Ravalpindi. 7. Dhanî: Cehlem, Mîrpûr (Âzad Keşmir). 8. Şâhpûr: Sargodhâ, Châng. **Merkez Lehçeleri:** Mâchî: Lahor, Siyâlkût, Gucranvâlâ, Gurdâspûr, Amritsar.

Günümüzde Pencâbî ikisi yaygın üç ayrı alfabeyle yazılmaktadır: Sihler'in kullandığı Gurumukhî (Guru'nun ağzından çıkan alfabe), müslümanların kullandığı Şahmukhî (şah / sultanın ağzından çıkan alfabe), bazı küçük Hindu gruplarının kullandığı Devanâgarî / Nâgarî (tanrıların yazısı). Sihler'in kutsal kitabı *Adi Granth*'in kaleme alındığı Gurumukhî'nin Guru Angad Dev (1504-1553) tarafından bulunduğu görüşü yaygın olsa da bizzat Sih araştırmacıları bu görüşü çürütmüşler ve söz konusu yazının Sihizm'in ortaya çıkışından çok önce kullanıldığını göstermişlerdir. Şahmukhî alfabeti, Arap alfabesine Urduca ve Hindustânî'yi yazmak için yapıldığı gibi Pencâbî'ye ait fonemleri göstermek üzere bazı harf ve işaretlerin eklenmesiyle geliştirilmiştir. Devanâgarî ise bütün Hint alt kıtası ve Sri Lanka genelinde eski Sanskritçe dahil Hint-Ârî dillerinin tamamının yazıldığı veya bazılarının yazıldıkları alfabelerin türetildiği yazı sistemidir.

Pencâbî edebiyatı Sih ve müslüman edebiyatı olmak üzere iki ayrı kanalda ilerlemiştir. En eski Sih eseri 1604'te yazılan *Adi Granth* adlı anonim bir divan veya şiir derlemesidir. Önde gelen Sih yazarları arasında Puran Singh, Bhai Vir Singh ve Nanak Singh sayılabilir. Müslüman Pencâbî edebiyatı daha çok tasavvufî şiir dalında gelişmiştir. En ünlü şairlerin Ferîdüddin Genc-i Şeker (ö. 1265), Mâdhô Lâl Hüseyin Şah (ö. 1599), Abdî-i Lâhûrî (ö. 1664), Abdullah Bulhe Şah (ö. 1758), Vâris Şah (ö. 1766) ve Hâce Gulâm Ferîd (ö. 1901) olduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

G. A. Grierson, *Linguistic Survey of India: Western Hindi and Panjabi*, Calcutta 1916, IX/1, s. 607-825; *Alphabete und Schriftzeichen des Morgen und der Abendlandes*, Berlin 1969, s. 56-58, 64; Aynülhak Ferîd-kotî – Abdurrahman Melik, "Pencâbî Zebâk ki İbtidâî Neşv ü Nümâ", *Târîh-i Edebiyat-ı Müslmânân-ı Pâkistân u Hind*, Lahor 1971, XIII, 211-227; Şehbâz Melik, *Pencâbî Lisâniyât*, Lahor 1977, s. 79-132; B. S. Kolsa, *Learn Panjabi in a Month*, Yeni Delhi, ts., s. 8-14; Gurbakhs Singh, *Panjabi Primer*, Hiamçhal Prades, ts., s. 1-48; Mahmûd Şirânî, *Pencâb meyn Urdû*, Leknev 1990, s. 56-96; Meymen Abdülmeccid Sindhî, *Lisâniyât-ı Pâkistân*, İslâmâbâd 1992, s. 316-338; Fakîr M. Fakîr, *Pencâbî Zebân u Edebî Târîh*, Lahor 2002, s. 18-46; Waheed Quraishi, "A Survey of Panjabi Language and Literature", *JPHS*, XV/2 (1967), s. 101-129; C. Shackleton, "Lahnda", *ELP* (Ing.), V, 610-611; a.mlf., "Pandjâbî", a.e., VIII, 255-257; "Pencâbî", *UDM*, V, 663-684.

HALİL TOKER

PENCİK

Osmanlı
vergi ve asker kaynaklarından
birini oluşturan uygulamaya
verilen ad.

Sözlükte "beşte bir" anlamındaki **penç ü yek / penç-yekten** gelen **pencik** (pençik) kelimesi, Osmanlı askerî sisteminde kara ve deniz seferlerinde ele geçirilen esirlerden "humus-ı şer" olarak beşte birinin devlet hizmetine alınmasını ifade eder. Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yıllarında elde edilen esirlerin gaziler arasında paylaştırıldığı, her esirin onu esir alanın malı sayıldığı bilinmektedir. Ancak zamanla hazine için paraya ve ordu için askere olan ihtiyaç artınca esirlerin veya her esirin beşte birinin devlet hesabına alınması yoluna gidilmiştir. Özellikle Abbâsîler'den itibaren uygulanan gulâm sisteminin devamından ibaret olan bu uygulamanın Anadolu beyliklerinin bazısında, bilhassa Aydınoğulları'nda varlığına dair bilgiler mevcuttur.

Osmanlılar'da pencikin ilk defa nasıl ortaya çıktığı hakkında farklı görüşler vardır. I. Ahmed zamanında yaşlı bir yeniçerinin ağzından derlenen *Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri Ocağı*'nda (s. 27-28) pencik resmi uygulamasının daha kuruluş yıllarında Bilecik'e yönelik akınlarla başlatıldığı, bunların deftere kaydedilmesi işini Bektaş Ağa ile Hacı Bektaş evlâdından Timurtaş Dede ve Mevlânâ evlâdından Emîr Şah Efendi'nin tavsiye ettiği belirtilirse de daha çok kabul gören rivayete göre bu sistem 1361'de Edirne'nin fethinden sonra ulemâdan Karamanlı Kara Rüstem'in tavsiyesi, Kazasker Çandarlı Kara Halil'in uygun bulması ve I. Murad'ın onayı ile devreye sokulmuştur. Bu rivayetle ilgili bilgi veren kaynaklarda, hız kazanan fetihler dolayısıyla savaş esirlerinin sayısında büyük artış olduğu için esir fiyatlarının 125 akçeye kadar düştüğü, gazilerden devlet hesabına pencik vergisi alınmasının kararlaştırıldığı, İslâm hukukuna göre ganimet malının beşte birinin beytûlmâle ait bulunması sebebiyle Kara Rüstem'e Gelibolu geçidinde "geçit akçesi" adıyla pencik toplama yetkisi verildiği, buna göre her beş esirden biri veya sayı beşin altında ise değerinin beşte biri olan 25 akçenin pencik vergisi olarak toplanmaya başlandığı belirtilir. Ancak ilk anda bu uygulamanın askerler arasında genel bir hoşnutsuzluğa yol açtığı bildirilir. Nitekim Rumeli'den esirlerle dönen gazilerin bu vergiden kurtulmak için yollarını değiştirmeye başladıklarına, bunun üzerine Gazi Evrenos'a ve Lala Şahin'e

pencik vergisini sınırda toplamaları emrinin gönderildiğine ve uygulamanın dinî niteliğini vurgulamak için bu işin icrasının kadiya bırakıldığına dair bilgiler vardır. Böylece devletin elinde toplanan bu esirlerle “pencik oğlanı” denmeye başlandı. Çandarlı Kara Halil bunların genç ve güçlü olanlarından yeni bir asker teşkil etme fikrini geliştirdi. Kısa bir süre Gelibolu-Çardak arasındaki at gemilerinde çalıştırılan bu gençler Acemi Ocağı’na alınıyor, daha sonra yeniçeri yapılıyordu. Pencik oğlanları, önce Bursa civarındaki Türk köylerine gönderilip cüzi bir ücret karşılığında oralarda çalışıyor, Türk ailelerinin yanında Türkçe’yi ve Türk-İslâm âdetlerini öğreniyordu. Ardından bir kışlada toplanıyor ve acemi oğlanı olarak birkaç yıl burada eğitim görüp doğrudan padişahın emrinde kapıkulu ordusu olan yeniçerileri teşkil ediyordu.

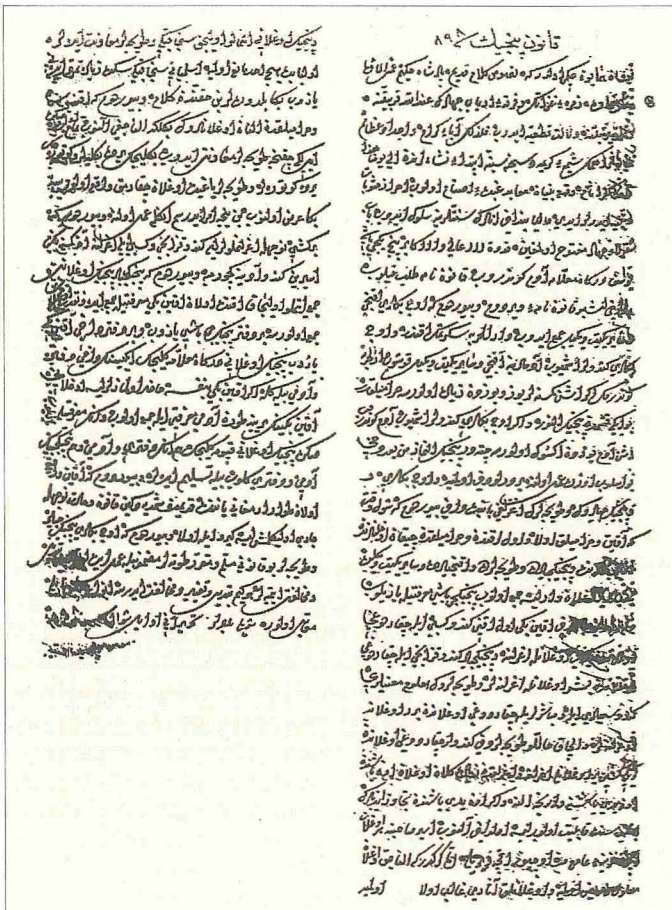
Başlangıçta her esirin değeri 125 akçe olarak belirlenmişse de zamanla bu miktar esirin yaşına, cinsiyetine vücutta sağlam olup olmamasına göre değişmiş, bu arada kadın esirlerin de vergi bedeli belirlenmiştir. II. Bayezid döneminden günümüze birkaç pencik kanunnâmesi ulaşmıştır. Bunlardan, akıncı teşkilâtında akıncı

beyi ile taviçe (tavica / toyca) ve akıncıların aldığı esirlerle ilgili uygulama esaslarını belirleyen ilkinde göre 100 ve daha fazla kişiyle yapılan ve haramilik denilen akın sırasında alınan esirlerden pencik alınacak, çete adı verilen küçük çaplı akınlarda elde edilenlerden ise alınmayacaktı. Akıncı esirlerinin pencik vergileri pencik emini (pencikçi) tarafından toplanacak, akıncı be-yine yirmi, pencikçiye beş esir verilecekti. Yüksek rütbeli taviçelerin elde ettiği esirlerden birer esir kendilerinde kalacak, daha düşük rütbeli olanlar için iki kişiye bir esir bırakılacaktı. Diğer esirlerden tercihen on-on yedi yaşları arasındakiler 300'er akçeye devlet adına satın alınacak, on yedi yaşın üstünde olup ergenlik çağını geçtiği için “sakallı” diye belirtilen gençlerden yetenekli bulunanlar devlet adına alınabilecekti. Asker yapılacak esirlerin sağlıklı olması esastı. Pencik alma sırasında ilgili sancak beyi ile akıncı zâbiti pencikçiye yardım edecekti. Devletten esir kaçıranlar cezalandırılacak, üzerine düşen vergi sahibinden tahsil edilecekti. Akıncı esirlerinden alınan pencik oğlanları biri pencikçi, diğeri akıncı beyi tarafından tutulan iki ayrı deftere kaydedilecek, merkeze her iki

defter getirilecekti (*Kanunnâme*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1935, vr. 108^b-109^a). Bu defterlerde esirlerin hristiyan isimleriyle babalarının adları ve eşkılleri yazılırdı. Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde olup II. Bayezid tarafından Pencikçibaşı Yûsuf’a verilen 898 (1493) tarihli *Kanunnâme* de yukarıdaki tarihsiz kanunnâmenin hemen hemen aynıdır.

İsteği üzerine pencik emini Muhyiddin’e yazılmış olan II. Bayezid’e ait 6 Şevval 916 (6 Ocak 1511) tarihli bir hükümde erkek ve kadın esirlerin tasnifi yapılarak her sınıftan alınacak vergi miktarları belirlenmiştir. Buna göre üç yaşına kadar çocuktan (“şîr-hor” / meme emen) 10-30 akçe, üç-sekiz yaş arasından (“beççe” / yavru) 100 akçe, sekiz-on iki yaş arasından (gulâmçe / küçük çocuk) 120-200 akçe, ergenlik yaşında olandan (gulâm / bıyığı çıkmamış delikanlı) 250-280 akçe, ergen delikanlıdan (sakallı) 250-270 akçe, “pîr” (yaşlı) denilen esirlerden ise 150-200 akçe alınması uygun görülmüştür. Pencik vergisi alınmış esirlere pencikli kul adı veriliirdi. Kadın esirler “şîr-hor”, “duhterek” (küçük kız), “duhter” (kız), “câriye” (genç kadın), “mâriye” (genç kadın), “ümmüveled” (çocuğu olan câriye), “acûze” (yaşlı kadın) ve “fertûte” (koca karı) şeklinde sınıflandırılmış, bunlardan ümmüveled ile câriyeden 120-150 akçe arası vergi alınacağı belirtilmiş, diğerlerinden emsali gereğince alınması emredilmiştir. Vücudunda organ eksikliği olanlar eksikliklerine göre kategorilere ayrılmış, bunlardan da emsali gereğince vergi alınması istenmiştir. Bu arada kadından *Kanunnâme* sûretinin sicillere kaydı talep edilmiştir (Âtîf Efendi Ktp., nr. 1734, vr. 36^a-37^a). XVI. yüzyıl sonlarında saray için alınacak pencik oğlanlarının mutlaka “kıyâfe” ilmin-den anlayan bir kişi tarafından muayene edilmesi ve ona göre seçilmesi tavsiye edilmiştir (Âlî Mustafa Efendi, *Mevâidü’n-ne-fâis*, s. 154-155).

Pencik vergisinin tahsili genellikle zafer sonrasında ordugâhta yapılırdı. Pencik vergisi uygulaması daha sonraki yıllarda da sürmüş, Yavuz Sultan Selim zamanında Çirmen taraflarında bunun yerine 20’şer akçe alınması emredilmiştir (Akgündüz, III, 476). 1526’da Mohaç zaferi ve Budin’in fet-hinin ardından ordunun dönüşü esnasında bütün esirlerden pencik vergisi alınması hususunda genel duyuru yapılmıştır (Feridun Bey, I, 565). Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi, pencik oğlanlarının evlenmesinin padişahın iznine bağlı olduğu yolunda fetva vermiştir (Düzdağ, s. 122). Bu vergi zamanla değişikliğe uğramış, XVI. yüzyılda

898 (1493) tarihli
Pencik
Kanunnâmesi
(Paris Bibliothèque
Nationale,
Ms. Turc, nr. 81,
vr. 97^{ab})

صَوْرَةُ قَانُونِ نَامَةِ پَنجِيك

یوزالیا پچه دن آکیوز لیاچه دکن النور و مدو کورکا فزیر
و یا فو قنات و لایحه اولورسه ووزا قناتچه دن ووزا لیا
اچیه دکن النور و دخی غلام و یا کافیک چشم و یا لیا
دسا اولورسه ووزا ووزا پچه دن ووزا لیا پچه دکن النور
و دخی غلام لیا ریبه ووزا کورکا فزیر ووزا لیا پچه دکن
النور و دخی غلام ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
اولورسه ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
سکیم طایون ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
موجیه حلال ایدوب اسلوب نیر ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
هر بین آرو ایدوب ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
آپچه ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
دقن سنه قومیه سن بولایون تمام حصار ایدوب ووزا
بادشاچی عتسیل ایدوب ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
نامه نکره ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
دایما ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
النور لیا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
شویله ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا

قدرة العلماء العظام اسرار الفضل والظلم ميثاق الشرايع
والاحكام المخصوص بنات المللك العلام اعانيل قاضي
مولانا سيدى دامت فضائله وانكحاز كذا والخرين
پنجيل قاضي محالدين ذرين قدره توقيع شيخ قايون واصل
اولياي معام وولاك سكم امين سيد ليوحه مكي كنيك
اسكليه كلان سوزانك پيكي خصوصه قانن نامه طلب
انتم سن امدې بون اوليا به بولي اسكليه سده قانن
نامه احتياج اولوب قانن نامه طلب ايدوب بون
پنجيل كاتيج اولوب قنات وولا مصطفى قانن نامه ووزا
تدو كونه بون ايدوب سنا بول پنجيك كك قانن نامه
صودق طلبا وولدي اول و دخی صودق كونه بيا كا كوره
يه وول اسكليه سه بيجيت قايون نامه ووزا ووزا
كوتيه ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
قانن نامه سندن مستخرج اولور ووزا ووزا ووزا ووزا
احكامند بولوب بولوب كونه بولدي امدې پنجيك
خصوصه وولا قانن قديم ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
اوج ياشند دکن اوزا پچه دن اوزا پچه ووزا ووزا ووزا
واوج ياشند سكر ياشنه ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
كجور ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
وزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
غلاچه ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
آکیوز سکان لیاچه دکن النور ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا
اللیاچه دن آکیوز ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا ووزا

916 (1510) tarihli
Pencik
Kânunnâmesi
(Âtîf Efendi Ktp.,
nr. 1734, vr. 36^a-37^a)

mukâtaa haline getirilerek iltizam yoluyla toplanması kararlaştırılmıştır. Nitekim Kırıs'ın fethini müteakip pencik vergisinin tahsili Karaman zâimlerinden Mehmed'e 30.000 altına iltizama verilmiştir (BA, MD, nr. 9, s. 239). Bu arada bazı usulsüzlükler için sık sık merkezden uyarılar yapılmış, özellikle esir olmayanlardan ve müslüman Tatarlar'dan pencik alınmaması istenmiştir. II. Selim döneminde eşkyalık amacıyla Osmanlı topraklarına girip yakalananlardan pencik tahsili için görevli tayininin Habsburglar ile Osmanlı Devleti'nin arasını açabileceği endişesiyle bu verginin beylerbeyi tarafından birine aldırılması uygun görülmüştür (12 Numaralı Mühimme Defteri, s. 228-229). 1003 (1595) yılında yapılan Macaristan seferinde Vezîriâzam Ferhad Paşa, Yergöğü İskeleyi'nde pencik toplamış, aynı seferde Vezîriâzam Koca Sinan Paşa'nın iki gün süren zamansız pencik toplaması işi Eflak Beyi Mihal'in âni saldırısına fırsat vermiş, binlerce akıncının ölmesine ve pek çok atın telef olmasına sebep olmuştur. II. Osman 1030'da (1621) çıktığı Hotin seferi sırasında İskaç'a'daki

Yuna Köprüsü üzerinde pencik almış, Hürev Paşa'nın 1629 Şark seferinde ele geçirilen devletlerden bile pencik tahsil edilmiştir. 1088 (1677) ve 1104 (1693) yıllarında Lehistan ve Avusturya'ya yönelik seferlerde çok sayıda esir alındığından bunlar devlet hazinesine önemli miktarda gelir sağlamıştır. Savaşlarda esir alımının durmasından sonra pencik resmi tabiri bir süre daha esir pazarlarından alınıp satılan esir ve câriyeler için kullanılmış, 1822 yılında esir alım satımının haram olduğu yolundaki fetva gereği II. Mahmud'un emriyle kaldırılmış, böylece pencik vergisi tarihe karışmıştır (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, s. 111).

BİBLİYOGRAFYA :

Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E- 12321 Numaralı Mühimme Defteri (haz. Halil Sahillioğlu), İstanbul 2002, s. 281; 3 Numaralı Mühimme Defteri (haz. Nezih Aykut v.dğr.), Ankara 1993, s. 334, 634, 640; 12 Numaralı Mühimme Defteri (haz. Hacı Osman Yıldırım v.dğr.), Ankara 1996, s. 228-229; 83 Numaralı Mühimme Defteri (nşr. a.mlf. v.dğr.), Ankara 2001, s. 78; Kânunnâme, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1935, vr. 108^a-109^a; Kânunnâme, Âtîf Efendi Ktp., nr. 1734, vr. 36^a-37^a; Kânunnâme, Beyazıt Dev-

let Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1970, vr. 139^a; Aşıkpaşazâde, Tarih, s. 54-55; Tursun Bey, Tarih-i Ebû'l-Feth (nşr. A. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 99; Oruç b. Âdil, Tarih (nşr. Atsız), İstanbul 1972, s. 41-42; Neşri, Cihannümâ (Unat), I, 196-198; Hadidi, Tevârih-i Âli Osmân (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 87-88; Lutfi Paşa, Tarih (nşr. Âli Bey), İstanbul 1341, s. 33-34; Feridun Bey, Münşeât, I, 565; Hoca Sâdeddin, Tâcü'l-tevârih, İstanbul 1279, I, 74-75; Âli Mustafa Efendi, Mevâidü'n-nefâis fi kavâidi'l-mecâlis (nşr. Mehmet Şeker), Ankara 1997, s. 154-155, 226, 231; a.mlf., Künhü'l-ahbâr, İstanbul 1277, V, 42-43; Mebde-i Kânûn-i Yeniçeri, s. 23, 26, 27-28; Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadî) Efendi Tarihî (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, s. 78, 83, 754, 905; Enverî, Düstûrnâme (Mélîkoff), s. 59, 60, 89; Eyyûbî Efendi Kânunnâmesi (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1994, s. 40; Hezarfen, Telhisü'l-beyân fi Kavânin-i Âli Osmân (haz. Sevim İlgürel), Ankara 1998, s. 143-144, 170; Defterdar Sanî Mehmed Paşa, Zübde-i Vekâyât (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 79, 236, 466; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, Tarih (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s. 111; Hammer (Atâ Bey), I, 210-211; Cevad Paşa, Tarih-i Askerî-i Osmânî, İstanbul 1299, I, 8-9; L. Marsigli, Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitâtı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti (trc. Mehmet Nazmi), Ankara 1934, s. 72-73; Uzunçarşılı, Kapukulu Ocakları, I, 6-12, 86-90; Danişmend, Kronoloji, I, 40-41; M. Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul 1972, s. 122; Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, İstanbul 1990-96, I, 31, 217; II, 128-134; III, 476; IV, 41, 220; IX, 137 vd.; Ehud R. Toledano, Osmanlı Köle Ticareti: 1840-1890 (trc. Y. Hakan Erdem), İstanbul 1994, s. 58; I. Ye. Petrosyan, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Yeniçerilerin Kökeni", Türkler (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, X, 133-134; Bir Yeniçerinin Hatıratı (trc. Kemal Beydilli), İstanbul 2003, s. 97; I. Beldiceanu-Steinherr, "En marge d'un acte concernant le pengyek et les aqinğı", REI, XXXVII/1 (1969), s. 38-43; İsmet Parmaksızoğlu, "Pencik", TA, XXVI, 464-465; Pakalın, II, 766-769; "Pendjik", EI² (Fr.), VIII, 302.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

PENÇE

(پنچه)

Osmanlı diplomatiğinde yüksek dereceli idarecilerin imza tarzında kullandıkları bir sembol.

Merkezde sadrazam ve Haremeyn vakfı nâzırı olan Dârüssaâde ağaları ile eyaletlerde vezir, beylerbeyi, sancak beyi, mutasarrıf ve mütesellimlerin imza yerine kullandıkları pençenin menşei hakkında kesin bilgi yoksa da en geç XV. yüzyıl ortalarından itibaren görülmeye başlandığı söylenebilir. Buna pençe adının verilmesi şeklin sağ elin pençesine benzemesinden dolayı olduğu rivayet edilir. Pençeler bir bakıma tuğraları andırırsa da bazı hususlarda onlardan farklıdır. Zira tuğraların un-